

The study of pattern & procedure on prevention and control of DHF in School

Tuangporn Srisawad, Noparat Mongkalangoon, Sormpet Maharmart, Jirapat Ketkaew

Dengue control section, Bureau of Vector Borne Disease, Department of disease control, Ministry of public health

ABSTRACT

This is a qualitative study. It was conducted at the exceptional prevention and control measure school at Amphure Level in four Region, from November 2004 – September 2005, 9 schools. The study aimed to determine the design of prevention and control procedure and attitude of teachers, student and parent in school. The data collected by in dept interview, focus group, observation and other report in the school at the Amphure Level in four Region. The result show that the school have the appropriate prevention and control measurement in local area comprise of a school executive emphasize and support the procedure. There appoint the responsible performer for measurement. There was an continue activities around the year. The participation of teachers, student, parent and community by health officer supportation to be built. Furthermore, Teacher, student and parent have a good attitude and harmonious goal for prevention and control procedure to decrease the incidence of dengue cases. The activities of the procedure consist in; to established; committee from school or another, prevention and control program, to integrate knowledge of dengue fever with current course. Then, it should be administer auxiliary teaching in class room. By mean of, invitation the expert from health sector to give a knowledge about dengue fever. Public relations by commune radio. Assign the student responsible for accommodate a campaign in school. There should be search the volunteer to look out for the larvae of mosquitoes (*Aedes aegypti*). The school make a brooch for the good volunteer. Therefore the operation of health in school is succeed when There should be promote a school executive emphasize and teacher to have a good attitude. Besides, It creates cooperation in all levels.

Key words : pattern & procedure, prevention and control, DHF

การศึกษารูปแบบการดำเนินงานป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออกในโรงเรียน

ดวงพร ศรีสวัสดิ์, นพรัตน์ มงคลกลางกูร, ศรเพชร มหามาศย์, จิระพัฒน์ เกตุแก้ว
กลุ่มโรคไข้เลือดออก สำนักโรคติดต่อ นำโดยแมลง กรมควบคุมโรค

บทคัดย่อ

กระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงศึกษาธิการ ได้สนับสนุนการดำเนินงานป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออกในโรงเรียนตลอดมา ในปี 2546-2547 ได้จัดทำโครงการฝึกพลังเยาวชนไทยต้านภัยไข้เลือดออก โดยให้โรงเรียนกำหนดรูปแบบการดำเนินงานตามความเหมาะสม เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้สำรวจและกำจัดลูกน้ำยุงลายทุกวันศุกร์ และจัดประกวดโรงเรียนดีเด่นในการดำเนินงานป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออก การศึกษารูปแบบการป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออกในโรงเรียน เป็นการศึกษาแบบและทัศนคติของครู นักเรียน และผู้ปกครองในการดำเนินงานป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออกในโรงเรียน เลือกรูปแบบเฉพาะโรงเรียนดีเด่นในการดำเนินงานป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออกระดับอำเภอ จำนวน 9 แห่ง รูปแบบการศึกษาเป็นเชิงคุณภาพ

พบว่า โรงเรียนมีรูปแบบการดำเนินงานป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออกที่เหมาะสมกับท้องถิ่น ไม่มีรูปแบบเฉพาะ แต่มีการดำเนินงานชัดเจนเหมือนกันคือ ผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญและสนับสนุนการดำเนินงาน กำหนดผู้รับผิดชอบงาน มีกิจกรรมดำเนินงานต่อเนื่องตลอดปี สร้างการมีส่วนร่วมของครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานสาธารณสุขให้การสนับสนุน ครู นักเรียน และผู้ปกครองมีทัศนคติที่ดีในการดำเนินงาน และมีจุดมุ่งหมายเดียวกันเพื่อลดโรคไข้เลือดออก กิจกรรมดำเนินงานในโรงเรียนประกอบด้วย จัดตั้งคณะกรรมการจากบุคคลภายในและภายนอกโรงเรียน จัดทำโครงการป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออก บูรณาการความรู้โรคไข้เลือดออกเข้าในหลักสูตรการเรียน จัดกิจกรรมสอนเสริมในชั้นเรียน เชิญวิทยากรสาธารณสุขมาให้ความรู้ เลี้ยงปลาหางนกยูง จัดโรงเรียนให้เป็นระเบียบ ประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย จัดสัปดาห์รณรงค์ ให้นักเรียนรับผิดชอบโครงการ จัดอาสาสมัครเฝ้าระวังลูกน้ำยุงลาย จัดทำเข็มเชิดชูเกียรติ จัดเป็นสถานที่ฝึกงานของนักศึกษาพยาบาล กิจกรรมในชุมชน ประกอบด้วย จัดทำทะเบียนภาพขณะบรรจุน้ำในหมู่บ้าน สำรวจ/กำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายในชุมชนทุกวันศุกร์ ร่วมรณรงค์กับชุมชน ฯลฯ ข้อเสนอแนะ การดำเนินงานป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออกในโรงเรียน ควรส่งเสริมทัศนคติที่ดีให้ผู้บริหารโรงเรียนและครู สร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ควรบูรณาการงานสาธารณสุขทุกๆ ด้าน และควรประสานงานกับโรงเรียนตามสายการบังคับบัญชา

คำรหัส : รูปแบบการดำเนินงาน, ป้องกันควบคุมโรค, ไข้เลือดออก

บทนำ

โรคไข้เลือดออก (Dengue hemorrhagic fever) พบมากในเด็กนักเรียนอายุ 5-14 ปี ถึงร้อยละ 70 ปัจจุบันพบผู้ป่วยทุกภูมิภาคของประเทศ จำนวนผู้ป่วยและอัตราผู้ป่วยมีแนวโน้มสูงขึ้นขยายกลุ่มเสี่ยงจากวัยเด็กไปสู่วัยรุ่นและผู้ใหญ่ การป้องกันโรคไข้เลือดออกในปัจจุบันยังไม่มีวัคซีนและเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพเพียงพอ การควบคุมโรคจึงเน้นการควบคุมพาหะนำโรคและควบคุมแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายทั้งในบ้านและรอบบริเวณบ้าน การควบคุมโรคจึงต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชน ชุมชน โรงเรียน เพื่อการควบคุมการเกิดโรคไข้เลือดออก

ในปี 2547 กระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงศึกษาธิการ ได้ร่วมมือกันดำเนินการป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออกโดยจัดทำโครงการ “ผนึกพลังเยาวชนไทย ต้านภัยไข้เลือดออก” เพื่อให้นักเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ดำเนินการควบคุมแหล่งเพาะพันธุ์ลูกน้ำยุงลาย โดยมีสมุดบันทึกกิจกรรม “มือปราบน้อยตามรอยลูกน้ำ” เป็นแนวทางดำเนินการกำจัดลูกน้ำยุงลายในโรงเรียน บ้าน และชุมชนของนักเรียน ทั้งนี้ โรงเรียนกำหนดรูปแบบและกิจกรรมการดำเนินงานตามความเหมาะสม การศึกษารูปแบบการดำเนินการป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออกในโรงเรียนที่ดีเด่นในการดำเนินงานจะเป็นต้นแบบที่ดีสำหรับโรงเรียนอื่นได้ต่อไป

วัตถุประสงค์

- 1 เพื่อศึกษารูปแบบการดำเนินงานป้องกันและควบคุมไข้เลือดออกในโรงเรียน
- 2 เพื่อศึกษาทัศนคติของครู นักเรียน และผู้ปกครองเกี่ยวกับการดำเนินงานป้องกัน ควบคุมโรคไข้เลือดออกในโรงเรียน

วิธีดำเนินการ

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2547–กันยายน 2548 การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง โดย สุ่มเลือกภาคละ 1-2 จังหวัด ๆ ละ 1-2 โรงเรียน ได้แก่ จังหวัดกระบี่ โรงเรียนอิศรานุสรณ์ โรงเรียนบ้านถ้ำเสือ จังหวัดสตูล อำเภอเมือง โรงเรียนอนุบาลสตูล จังหวัดมหาสารคาม โรงเรียนชุมชนบ้านลาด จังหวัดบุรีรัมย์ โรงเรียนอนุบาลโนนสุวรรณ จังหวัดกำแพงเพชร โรงเรียนถนนน้อย จังหวัดเชียงราย โรงเรียนบ้านป่าสักน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โรงเรียนวัดสว่างอารมณ์ โรงเรียนวัดจำปา

เก็บข้อมูล โดย การสัมภาษณ์ระดับลึก (Indept interview) ในกลุ่มผู้บริหารโรงเรียน การสนทนากลุ่ม (Focus group Discussion) ครู นักเรียน และผู้ปกครอง การสังเกต (Observation) สิ่งแวดล้อม

ในบริเวณโรงเรียน และศึกษาจากรายงานที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) ได้แก่ โครงการ กิจกรรม ผลการดำเนินงานในโรงเรียน และจากหน่วยงานสาธารณสุข

ขอบเขตการวิจัย คัดเลือกศึกษาเฉพาะโรงเรียนที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนดีเด่น ในการป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออกในปี 2547 และให้ความร่วมมือในการศึกษา

ผลการศึกษา

ประกอบด้วย 1. การดำเนินงานในโรงเรียน 2. การดำเนินงานของนักเรียน 3. การมีส่วนร่วมของชุมชน 4. ทักษะคติของผู้บริหารโรงเรียน/ครู นักเรียน และผู้ปกครองในการดำเนินงานป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออกในโรงเรียน

1. การดำเนินงานในโรงเรียน ทุกโรงเรียนได้กำหนดครูผู้รับผิดชอบโครงการโดยตรง และอาจจะมีครูผู้ช่วยซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นร่วมด้วย เพื่อความสะดวกในการนำนักเรียนเข้าไปทำกิจกรรมในชุมชน โดยครูผู้รับผิดชอบอาจจะเป็นฝ่ายครูบริหาร ครูอนามัย ครูประจำชั้น หรือครูสอนวิชาพลศึกษา ตามความเหมาะสมของแต่ละโรงเรียน ดังตัวอย่าง

โรงเรียนชุมชนบ้านลาด “นอกจากครูอนามัยแล้วได้กำหนดให้ครูที่มีบ้านพักอยู่ในหมู่บ้านรอบโรงเรียนเป็นผู้รับผิดชอบด้วย เพื่อจะได้สะดวกเวลานำเด็กนักเรียนไปสำรวจในหมู่บ้าน เนื่องจากในวันศุกร์นักเรียนมีกิจกรรมสำรวจภาชนะในหมู่บ้าน”

ด้านกิจกรรมดำเนินงาน มีการจัดตั้งคณะกรรมการจัดทำโครงการป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออกในโรงเรียน จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเสริมในชั้นเรียน ประกวดเรียงความ คำขวัญ ใต้วาที จัดสัปดาห์รณรงค์ ให้นักเรียนรับผิดชอบจัดทำโครงการและดำเนินการ ประชาสัมพันธ์ ออกเสียง ตามสาย แจกแผ่นพับ จุลสาร กระดานข่าว จัดกิจกรรมในชุมชน เช่น จัดทำทะเบียนภาชนะบรรจุน้ำในหมู่บ้าน สำรวจและทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ยุงทั้งในโรงเรียนและชุมชน ดังตัวอย่าง

โรงเรียนบ้านถ้ำเสือ “ได้จัดประชุมคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งมีอยู่แล้ว จำนวน 9 คน เพื่อขอความร่วมมือ คณะกรรมการฯ ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน คหบดีในหมู่บ้าน ผู้ปกครองนักเรียน คิษย์เก่า อาสาสมัครสาธารณสุข สมาชิก อบต. ผู้นำศาสนา และครูในโรงเรียน”

ด้านการบริหารงบประมาณ โรงเรียนส่วนมากใช้เงินงบประมาณที่รัฐสนับสนุนให้เป็นเงินหมวดอุดหนุนค่าวัสดุการศึกษา เป็นรายปีตามจำนวนนักเรียน (ระดับประถมศึกษาคนละ 800 บาท ระดับมัธยมศึกษาคนละ 1,800 บาท) ซึ่งมักจะไม่เพียงพอ การแก้ปัญหาโดยขอรับเงินสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สาธารณสุขจังหวัด/อำเภอ โรงเรียนบางแห่งแก้ปัญหาด้วยการขอรับเงินสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สาธารณสุขจังหวัด/อำเภอ เงินรางวัลจากการประกวดต่าง ๆ และจัดหาเงินเองตามโอกาสและความเหมาะสม ดังตัวอย่าง

โรงเรียนบ้านถ้ำเสือ “ทางโรงเรียนได้รับเงินสนับสนุนจาก อบต. เพื่อมาปรับปรุงทางระบายน้ำในโรงเรียน อีกส่วนหนึ่งจัดหาเองโดยขายสินค้าในงานลอยกระทงในหมู่บ้าน”

โรงเรียนบ้านถนนน้อย “โรงเรียนได้รับเงินสนับสนุนจากสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ 1,500 บาท และโรงเรียนจัดหาเองโดยการนำเงินก้อนที่มีส่วนหนึ่งเป็นเงินทุนไปให้กู้ยืม และนำดอกผลมาเป็นกองทุนสะสมเพื่อเป็นรางวัลนักเรียนและเป็นทุนการศึกษา”

ด้านการบริหารวัสดุ/อุปกรณ์ดำเนินงาน บางโรงเรียนได้ประชาสัมพันธ์โดยจัดทำเอกสารแผ่นพับความรู้ที่ต้องการสื่อสาร แจกให้นักเรียนผู้ปกครองและชุมชน แต่โรงเรียนส่วนมากต้องการสิ่งสนับสนุนทรายกำจัดลูกน้ำ สื่อประกอบการเรียนการสอน เช่น หนังสือ/วีซีดี วิทยากรจากหน่วยงานสาธารณสุข ดังตัวอย่าง

โรงเรียนอิศรานุสรณ์ “โรงเรียนได้จัดทำข่าวสารความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียนแจกเป็นรายวัน”

โรงเรียนบ้านถ้ำเสือ “โรงเรียนจัดทำถ้ำเสือสารในช่วงที่มีการรณรงค์”

2. การดำเนินงานของนักเรียน แต่ละโรงเรียนจะกำหนดให้นักเรียนมีกิจกรรมกำจัดลูกน้ำยุ่งลายในรูปแบบต่างกัน ดังตัวอย่าง

โรงเรียนอิศรานุสรณ์ “มอบให้นักเรียนเป็นผู้รับผิดชอบโครงการ โดยมีครูเป็นที่ปรึกษา ผู้นำนักเรียนชื่อ เด็กหญิงญาติา หนีเหม นักเรียนชั้น ป.6 เป็นผู้เสนอโครงการโรงเรียน บ้าน และชุมชนปลอดลูกน้ำยุ่งลาย ให้นักเรียนชั้น ป.1-6 ทุกคนร่วมกันกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงในโรงเรียน รับประทานอาหารนักเรียนตามสายชั้น จัดทำรายชื่ออาสาสมัคร ให้ความรู้เกี่ยวกับการกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย นำไปปฏิบัติและสรุปรายงานผลเสนอครูที่ปรึกษาและผู้บริหารโรงเรียน”

โรงเรียนอนุบาลโนนสุวรรณ “แต่งตั้งผู้นำนักเรียนด้านอนามัย จำนวน 10-15 คน รับผิดชอบดำเนินโครงการร่วมกับคณะครูในโรงเรียน และดำเนินการควบคุมกำจัดขยะ เศษภาชนะขังน้ำที่ไม่ใช้ในโรงเรียนและชุมชนทุกวันศุกร์”

โรงเรียนอนุบาลสตูล “จัดให้นักเรียนเป็นอาสาสมัครลูกน้ำยุ่งลายในโรงเรียน เพื่อเป็นแกนนำให้ความรู้ทุกวันพฤหัสบดี”

โรงเรียนบ้านถนนน้อย “ได้ปลูกฝังวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน ให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นว่า จะต้องทำอะไร ตั้งคณะกรรมการนักเรียน ผู้นำอนามัยนักเรียน เช่น ประธานนักเรียนสอนรณรงค์ในห้องอาหาร การเข้าปรมณงค์โรคไข้เลือดออกในหมู่บ้าน วัด ชุมชนรอบโรงเรียน และมีบทลงโทษกันเองโดยให้ล้างห้องน้ำ”

3. การมีส่วนร่วมของชุมชน โรงเรียนจัดตั้งคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย ผู้แทนศิษย์เก่า ผู้ปกครองนักเรียน ผู้นำท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิในท้องถิ่น ผู้นำทางศาสนา อาสาสมัคร สาธารณสุข และคณะครูในโรงเรียน เพื่อขอความร่วมมือในการสนับสนุนการดำเนินงานป้องกันโรค ไข้เลือดออกของโรงเรียน ในด้านงบประมาณ การพ่นหมอกควัน วัสดุอุปกรณ์ ความรู้ทางวิชาการและ วิทยากร การอำนวยความสะดวกในการเข้าชุมชน และการรณรงค์ ดังตัวอย่าง

โรงเรียนบ้านป่าสักน้อย “โรงเรียนได้รับความร่วมมือจากสถานีอนามัยตำบลป่าสัก จัดอบรมผู้นำ นักเรียนด้านอนามัยเพื่อให้เป็นผู้นำนักเรียนดูแลสุขภาพอนามัยในโรงเรียน โดยรับอาสาสมัครนักเรียนเข้า รับการอบรมเข้มเฉพาะในวันเสาร์-อาทิตย์ ปีละครั้ง”

โรงเรียนบ้านถนนน้อย “ได้รับความร่วมมือจากสำนักงานสาธารณสุขอำเภอสนับสนุนเงิน งบประมาณ จำนวน 1,500 บาท โรงพยาบาลทรายทองวัฒนา สนับสนุนบอร์ด และอุปกรณ์ต่างๆ องค์การบริหารส่วนตำบลให้สารเคมี มาพ่นหมอกควันตามที่ร้องขอ และทำหอส่งน้ำให้โรงเรียน”

โรงเรียนอนุบาลโนนสุวรรณ “ได้รับความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน เช่น สาธารณสุขอำเภอ สนับสนุนด้านวิชาการและทรายกำจัดลูกน้ำ อสม. ช่วยประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านทราบข่าว และนำนักเรียน เข้าสำรวจลูกน้ำยุงลายในหมู่บ้าน ประชาชนและผู้ปกครองนักเรียนให้ความร่วมมือให้นักเรียนเข้าสำรวจ ลูกน้ำยุงลายในบ้านทุกหลังคาเรือน นายอำเภอ ผู้กำกับตำรวจและข้าราชการในอำเภอ (คปสอ.) ให้ความร่วมมือเข้าร่วมรณรงค์และอำนวยความสะดวกในช่วงที่มีการรณรงค์ สำนักงานเทศบาลช่วยออก เสี่ยงตามสายในหมู่บ้านเรื่องการควบคุมลูกน้ำยุงลาย จัดซื้อทรายอะเบท และร่วมจัดประกวดชุมชน”

4. ทักษะคติของผู้บริหารโรงเรียน/ครู นักเรียน และผู้ปกครองในการดำเนินงานป้องกันควบคุม โรคไข้เลือดออก

ทักษะคติของผู้บริหารโรงเรียน ต้องให้ความสนใจ เห็นความสำคัญในงาน ให้การสนับสนุน มี แรงดลใจ/สิ่งกระตุ้นจากภายใน ดำเนินงานอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ให้อิสระแก่ครูผู้ปฏิบัติงาน ให้รางวัล/ ผลตอบแทน สร้างการมีส่วนร่วม/การทำงานเป็นที่ระหว่างครู นักเรียนผู้ปกครองและหน่วยงานจาก ภายนอก ติดตามงานอย่างสม่ำเสมอ และเป็นผู้นำที่ดี ดังตัวอย่าง

“ผู้บริหารมีส่วนสำคัญอย่างมาก ทุกฝ่ายให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี คณะครู ผู้ปกครอง ชุมชน อสม. เจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาล สถานีอนามัย ที่สำคัญเด็กนักเรียนให้ความสนใจ ร่วมมือในการจัดกิจกรรม”

“สนใจทำไขเลือดออกมาหลายปี เนื่องจากในโรงเรียนมีเด็กเป็นไขเลือดออก มีผื่นขึ้น มีอาเจียน เป็นเลือด รักษาอยู่นาน โชคดีเด็กไม่เสียชีวิต จึงคิดว่าต้องให้มีการป้องกันโรคไข้เลือดออกในโรงเรียน เป็น เรื่องสำคัญ”

“โรงเรียนนี้เมื่อก่อนมีปัญหาภายในมาก โรงเรียนไม่มีอะไรเด่น เมื่อมารับตำแหน่งผู้บริหารจึง ต้องการทำชื่อเสียงให้โรงเรียน”

ทัศนคติของนักเรียน มีความคิดเห็นว่าการดำเนินการกำจัดลูกน้ำยุงลายเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี ช่วยให้เพื่อนไม่เป็นไข้เลือดออก ช่วยรักษาสภาพแวดล้อม ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และขอให้มีโครงการเช่นนี้ต่อไป สถานที่นักเรียนไปสำรวจลูกน้ำยุงลายส่วนมากจะอยู่ในบริเวณโรงเรียนและบ้านนักเรียน นอกจากนี้จะดำเนินการในชุมชนรอบโรงเรียน ส่วนสิ่งตอบแทนที่นักเรียนต้องการได้จากที่ได้ดำเนินกิจกรรม เช่น ขอให้ส่งคัมพลอดจากโรคไข้เลือดออก ให้ทุกคนสนใจและร่วมกันรณรงค์ต้านภัยไข้เลือดออก ค่ายยกย่อง ชมเชย เกียรติบัตร อุปกรณ์การเรียน เครื่องเขียน เครื่องกีฬา ฯลฯ ดังตัวอย่าง

“สิ่งที่อยากได้คืออยากเห็นผู้คนช่วยกันรักษาสุขภาพ และเป็นไข้เลือดออกลดลง และอยากให้กระทรวงสาธารณสุขมีการณรงค์ทุก ๆ เดือน”

“ทำให้ผู้คนเป็นไข้เลือดออกลดลง และสร้างจิตสำนึกในการดูแลรักษาสุขภาพ”

“การสำรวจลูกน้ำยุงลายเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม”

“ในความคิดของผม คิดว่าตัวของผมเองอยากได้ของขวัญคืออยากให้ทุกคนช่วยกันรณรงค์ต่อต้านภัยไข้เลือดออก เพราะขณะนี้ภัยไข้เลือดออกได้เป็นปัญหาของประเทศ”

“การที่เรากำจัดลูกน้ำยุงลายไม่จำเป็นต้องมีของขวัญให้ เพราะเป็นหน้าที่ของพวกเราทุกคนที่ต้องกำจัดลูกน้ำยุงลาย”

“ไม่อยากได้สิ่งตอบแทนเพราะทำด้วยความเต็มใจ แต่ดิฉันอยากได้คำชมเป็นสิ่งตอบแทนมากกว่าคะ”

ทัศนคติของผู้ปกครอง มีความเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ดีทำให้บ้านสะอาด ชุมชนสะอาด ผู้ปกครองให้การสนับสนุน คือให้คำแนะนำและให้ความร่วมมือกับลูกหลานและเห็นว่า การทำงานของนักเรียนควรบูรณาการกับ อสม. หรือโครงการอื่น ๆ ดังตัวอย่าง

“ลูกจะทำทุกวันศุกร์ตอนเย็น เดินไปกับลูกและแนะนำว่าตรงไหนควรใส่ทราย ตรงไหนควรคว่ำ ลูกจะชวนแม่ไปเลย ถ้าไม่ไปก็ต้องให้ไปดู และถ้าเสร็จแล้วก็ต้องให้เซ็นชื่อให้เลย”

“อยากให้กำลังใจกับเด็กที่ทำกิจกรรมนี้ และที่ช่วยรณรงค์เพราะว่ามีส่วนช่วยเยอะมากกว่าผู้ปกครอง”

“กิจกรรมนี้ดี เด็กจะได้รู้และระวังตัวและบอกคนอื่นด้วย พ่อเด็กก็ชอบบอกตั้งแต่ลูกสาวทำไม่ให้มีน้ำขังในบ้าน เริ่มทำตั้งแต่ ป.2 ทำจริงจิงเมื่อ 2 ปีที่ผ่านมา เพราะรู้ว่าไข้เลือดออกไม่ใช่ธรรมดา ถึงตายได้ บอกคนอื่น ๆ ให้ทำต่อด้วย”

“ให้เด็กทำกิจกรรมนี้ดี เพราะจะเป็นกำลังหนุนจากส่วนอื่น ๆ นักเรียนจะช่วยดูแลในพื้นที่ เพราะนักเรียนไม่ยุ่งงานอื่น ๆ”

“อยากให้โครงการนี้ได้ทำงานเชิงบูรณาการกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข (อสม.) และขอให้ทำต่อไป ไข้เลือดออกจะได้หมดไป”

สรุป อภิปรายผล

การศึกษาแบบการป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออกในโรงเรียน เลือกศึกษาเฉพาะในโรงเรียนที่ได้รับรางวัลดีเด่นในการดำเนินงานป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออก พบว่า แต่ละโรงเรียนมีการกำหนดรูปแบบกิจกรรมแตกต่างกัน แต่มีรูปแบบใกล้เคียงกันคือ มีการกำหนดครูผู้รับผิดชอบ จัดทำโครงการรองรับจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน จัดการเรียนการสอน จัดกิจกรรมเสริมในชั้นเรียนและในชุมชน การบริหารงบประมาณ ส่วนมากขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล สำนักงานสาธารณสุขในพื้นที่ และสิ่งที่โรงเรียนขอรับการสนับสนุนคือ สื่อการเรียนการสอน เช่น หนังสือ/วีซีดี วิทยากร ทายกกำจัดลูกน้ำ ซึ่งการมอบบทบาทหน้าที่ให้มีครูรับผิดชอบโดยตรง สอดคล้องกับการศึกษาของสุกิจ ไชยนวล (อ๋างใน มณี สุขประเสริฐ¹) โดยผู้บริหารโรงเรียนเห็นด้วยกับบทบาทของครูอนามัยโรงเรียนในด้านบริการสุขภาพสูงสุด การสอนสุขศึกษา การสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับชุมชน และการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ถูกสุขลักษณะ

การดำเนินงานของนักเรียน มีการกำหนดกิจกรรมกำจัดลูกน้ำยุ่งลาย จัดตั้งคณะกรรมการนักเรียนให้ทุกคนมีส่วนร่วมกำหนดกิจกรรม โดยมีครูเป็นที่ปรึกษา นับได้ว่าเป็นการสร้างความเป็นผู้นำให้นักเรียน และสร้างบรรยากาศประชาธิปไตยในโรงเรียน การจัดให้นักเรียนเป็นอาสาสมัครลูกน้ำยุ่งลายในโรงเรียนเพื่อเป็นแกนนำให้ความรู้แก่นักเรียนรุ่นน้อง เป็นการดำเนินงานเชิงรุกในการป้องกันโรค สอดคล้องกับการศึกษาของดำรง รัตนเวฬุ² พบว่า กลุ่มอาสาสมัครและผู้นำชุมชนที่ได้รับการอบรมรวมแก้ปัญหาโรคไข้เลือดออกมีความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมในการป้องกันโรคดีกว่ากลุ่มควบคุม และความซุกซนของลูกน้ำยุ่งลายในพื้นที่ทดลองมีลดลงมากกว่าในกลุ่มควบคุม

การมีส่วนร่วมของชุมชน โดยโรงเรียนจัดตั้งเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เขิญ ผู้ปกครอง ผู้นำท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้นำทางศาสนา อาสาสมัครสาธารณสุข ซึ่งมีศักยภาพในการให้ความร่วมมือสนับสนุนการดำเนินงานป้องกันโรคไข้เลือดออกของโรงเรียนได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับการศึกษาของ อรุณรัตน์ สุหนองบัว³ ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนคลองสี่ เขตเทศบาลเมืองชัยภูมิ โดยการอบรมแกนนำสุขภาพประจำครอบครัว พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับการป้องกันโรคไข้เลือดออกในระดับดี ไม่มีผู้ป่วยโรคไข้เลือดออก ดัชนีลูกน้ำยุ่งลายลดลง

ทัศนคติการดำเนินงานป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออก สิ่งสำคัญคือผู้บริหารให้การสนับสนุนสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างครู นักเรียน และชุมชน ติดตามงานอย่างสม่ำเสมอ สร้างแรงจูงใจ และเป็นกิจกรรมที่ลดโรคไข้เลือดออกได้ ทัศนคติของนักเรียน มีความคิดเห็นว่าการกำจัดลูกน้ำยุ่งลายจะช่วยให้เพื่อนไม่เป็นไข้เลือดออก ช่วยรักษาสีสิ่งแวดล้อม ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ส่วนทัศนคติของผู้ปกครองมีความเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ดีทำให้บ้านสะอาด ชุมชนสะอาด

ข้อเสนอแนะ เิงนโยบาย

1. จากโครงการที่กระทรวงสาธารณสุขดำเนินการร่วมกับโรงเรียนในการป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออก โดยให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมควบคุม และกำจัดลูกน้ำยุงลายในโรงเรียนและบ้านของนักเรียน โดยมีครูเป็นควบคุม/สนับสนุน สามารถส่งผลกระทบต่อเนื่องไปถึงผู้ปกครองช่วยดำเนินการกำจัด/ลดแหล่งเพาะพันธุ์ลูกน้ำยุงลาย และเห็นความสำคัญของการกำจัดลูกน้ำยุงลาย เพื่อให้ลูกหลานปลอดภัยจากโรคไข้เลือดออก สุดท้ายจะช่วยลดอุบัติการณ์ของโรคไข้เลือดออกด้วย

2. การประสานงานระหว่างหน่วยงานเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะในระดับนโยบายควรเป็นการดำเนินการตามสายการบังคับบัญชา ควรให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย วางแผนดำเนินการ เพื่อให้เกิดความเหมาะสม มีความเข้าใจตรงกัน และไม่เป็นการเพิ่มภาระให้กับครูมากเกินไป

3. การดำเนินงานป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออกในโรงเรียน ควรสร้างความร่วมมือกับชุมชน และองค์กรปกครองท้องถิ่น และควรบูรณาการงานสาธารณสุขทุก ๆ ด้าน เป็นชุดเดียวกัน โดยมีสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเป็นศูนย์กลางอำนวยความสะดวกประสานงาน

ข้อเสนอแนะ เิงปฏิบัติ

1. เจ้าหน้าที่สาธารณสุขในพื้นที่ ควรส่งเสริมสนับสนุนให้คำแนะนำกับโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านวิชาการ วัสดุ อุปกรณ์ และอบรมฟื้นฟูความรู้ให้ครู/นักเรียน เพื่อส่งเสริมทัศนคติ และประสิทธิภาพ ร่วมกันพัฒนารูปแบบกิจกรรมและวิธีการแบบใหม่ ๆ เข้ามาผสมผสาน เพื่อดึงดูดความสนใจของนักเรียน นอกจากนี้ ควรสร้างแรงจูงใจให้ครูผู้ปฏิบัติงาน เช่น มอบเกียรติบัตร ยกย่องชมเชย

2. ด้านการเรียนการสอน ควรบูรณาการความรู้และการป้องกันโรคไข้เลือดออก ในการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระวิชาและทุกระดับชั้นเรียน และควรให้นักเรียนได้ดำเนินกิจกรรมสำรวจและกำจัดลูกน้ำยุงลายอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อเป็นการปลูกฝังสุขนิสัยที่ดีให้กับเยาวชนรุ่นต่อไป

3. การเรียนรู้ในชั้นเรียนและกิจกรรมการสำรวจ/กำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ลูกน้ำยุงลายของนักเรียน เป็นการเสริมสร้างการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ซึ่งหากดำเนินการอย่างต่อเนื่องจนเห็นผลชัดเจน จะเป็นการสร้างความตระหนัก ส่งเสริมทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินงานป้องกันโรคไข้เลือดออก จึงควรส่งเสริมให้มีการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง

4. สภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่ยังคงเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ลูกน้ำยุงลาย เช่น อ่างเก็บน้ำในห้องน้ำ แจกันปลูกพุ่มต่าง จานรองกระถางต้นไม้ หากขาดการดูแลอย่างต่อเนื่องจะเป็นพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดโรคไข้เลือดออกได้ จึงควรลดภาชนะเสี่ยงดังกล่าวให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จำเป็น ซึ่งจะเป็นการลดภาระการแผ้วถางแหล่งเพาะพันธุ์ เพื่อมิให้เกิดปัญหาการแพร่ระบาดของโรค

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้ทำกรวิจัยขอขอบพระคุณ นายแพทย์สุวิษ ธรรมปาโล นายแพทย์กิตติ ปรมัตผล ที่ให้คำปรึกษาและสนับสนุนโครงการ ขอขอบพระคุณคณะกรรมการ ที่ช่วยตรวจรายงานการวิจัยและนำตีพิมพ์ในวารสารโรคติดต่อ นำโดยแมลง ขอขอบพระคุณคณะบุคคลที่ให้ข้อเสนอแนะและช่วยให้ข้อมูลการวิจัยเป็นไปอย่างมีคุณภาพ ได้แก่ นางสาวอาภรณ์ เหล่ามีผล นายอนันต์ พระจันทร์ศรี นายดำรงศักดิ์ สระคู นางสาวธาทรี เจริญกิจ และนางสุนีย์ ครอบบัวบาน สุดท้ายขอขอบพระคุณคณะครู นักเรียน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในพื้นที่ทุกท่าน ที่ร่วมมือให้ข้อมูลจนเป็นผลให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

1. มณี สุขประเสริฐ. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความพร้อมของครูอนามัยโรงเรียนในงานป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออกในโรงเรียนประถมศึกษา [วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิทยาการระบาด]. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล ; 2540.
2. ดำรง รัตนเวฬุ และประวีติ บุญโกมุด. รูปแบบการแก้ไขปัญหาโรคไข้เลือดออกในพื้นที่ที่เกิดการระบาดโดยชุมชนมีส่วนร่วม กรณีศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด ปี 2546 [บทคัดย่อ]. นนทบุรี : 2547.[จาก บทคัดย่อการประชุมวิจัยโรคติดต่อ นำโดยแมลงระดับชาติ ครั้งที่ 1 ปี 2547; 2547 : 113.
3. อรุณรัตน์ สุธนองบัว และคณะ. รูปแบบการป้องกันโรคไข้เลือดออกโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนคลองลี่ เขตเทศบาลเมืองชัยภูมิ [บทคัดย่อ]. นนทบุรี : 2543. บทคัดย่อผลงานวิชาการสาธารณสุข ประจำปี 2544; 139.
4. สำนักงานควบคุมโรคไข้เลือดออก กรมควบคุมโรคติดต่อ กระทรวงสาธารณสุข. โรคไข้เลือดออกฉบับ ประเกียรณก.[ม.ท.ป. : ม.ป.พ.] ; 2544.